

“

”

**- D I A L O G -
S E Z N A M T E S E !**

RENÉ NEKUDA

© René Nekuda, 2016. Všechna práva vyhrazena!

<http://renenekuda.cz>

Korektury: Petra Juklová

Poslední revize: květen 2016

Začínáme

Od útlého mládí nás ovlivňuje jazyk a všechno to, co slycháme a sami říkáme. Komunikace je základ mezilidských vztahů a vlastně i celé společnosti.

Zkuste si otevřít jakoukoli knihu a vždycky tam najdete dialog. Možná bude velmi krátký a strohý, ale určitě tam bude. Díky němu totiž můžeme rozpoznat různé charaktery postav, zrychlí se tempo vyprávění a vše najednou tak nějak samo uteče a my vlastně ani nevíme jak. A v neposlední řadě nás dialog ještě více vtáhne do děje.

Můžeme nalézt dialogy, které zní jako běžné rozhovory z kavárny, ale také stylizované úseky přímé řeči, které by v běžném světě těžko obstály (nicméně do určitého typu příběhu se dobře hodí).

Naučit se psát dialogy není vůbec jednoduché. Bez pochopení toho, jak funguje běžná řeč, a bez naposlouchání si různých stylů mluvy reálných lidí, to jde těžce (a možná je to i nemožné). Ale pokud se to podaří, může vám pod rukama vzniknout neuvěřitelné umělecké dílo.

Dialogy jsou v dnešní době totiž čtenářsky mnohem oblíbenější než dlouhé statické popisy.

V tomto e-booku se podíváme na to, k čemu je dialog dobrý a v čem vám naopak moc nepomůže. Dále vám ukážu pět základních tipů, jak zlepšit vaše dialogy, a na závěr si můžete připomenout, jak se formálně zapisuje přímá řeč a vyzkoušet si pár speciálních cvičení tvůrčího psaní zaměřených právě na dialogy a monology.

K čemu je dobrý dialog

Dobrý dialog nejsou pouze slova, která vaše postavy pronášejí. Dobrý dialog má hned několik vrstev:

1. Dává čtenáři povědomí o situaci.
2. Posouvá děj dopředu.
3. Ukazuje osobnost mluvčího – přímo i nepřímo (to, co není vyloženě napsané či popsané, se nazývá podtext a budeme se o tom bavit později).
4. Dramatizuje nebo více charakterizuje vztahy mezi postavami.

Důležité upozornění! Dialog není přepisem běžné řeči, i když by tak měl vypadat! Vaším úkolem tedy není kopírovat přesně to, co jste slyšeli na ulici, ale nechat vše znít přirozeně. Podobně jako nahrávané novinové rozhovory – nikdy nejsou doslovným přepisem, protože by z toho zpovídaný nebožák vyšel jako hlupák. Na papíře by to

prostě tak dobře neznělo. Za každým takovým rozhovorem je spousta práce, úprav a přepisování. Výsledek ve vás sice vyvolá dojem, že se takto reportér a nějaká celebrita mezi sebou mohli dvě hodiny bavit, ale úplná pravda to není (podívejte se například na strojové přepisy jednání z Poslanecké sněmovny). Podobně to funguje i u literárních dialogů.

Pozor na obecnost

Dialog by měl být charakteristický a charakterizující. Jako čtenáři jsme obvykle znuděni a unaveni z postav, které jsou příliš obecné.

„Myslím, že tě asi miluju, drahý.“ – tohle zní až moc podezřele.

„Ježiš, ten způsob, jakým si čistíš zuby!“ – je ukázka mnohem zajímavější přímé řeči, která by mohla odstartovat netradiční románek.

Každý mluví jinak

Ano, je to pravda. A je to taky základní klíč k dobře napsanému dialogu.

Každý z nás má jinou slovní zásobu, zdůrazňuje různá slova, možná až moc některá občas opakuje (jakoby, pro-

stě a jiné nešvary). Pokud váš text není stylizovaný, není úplně vhodné, aby v něm mluvil vysokoškolský pedagog stejně jako ukrajinská uklízečka.

Dialog by neměl obsahovat slova a fráze, které by vaše postavy nikdy nevypustily z úst!

Samozřejmě existují i výjimky, kdy se základní mluva postavy může měnit:

- ➡ podle toho, s kým mluví (s matkou mluvíme jiným způsobem než s nadřízeným)
- ➡ jestli je na soukromém (uzavřeném) nebo veřejném místě (proslov na svatbě bude znít pravděpodobně trochu jinak než běžný projev v hospodě s kamarády u piva)
- ➡ podle nálady (když je postava rozzlobená, tak se jí změní nejen slovník)

Ukázka dobře napsaného dialogu

„Dobrý den,“ oslovil ho kdosi obřadně.

Stěží zvedl nos a s mechanickou slušností pozdrav opětoval. Muž se posadil vedle něho.

„Tahle zpoždění letadel dokážou otrávit, co?“

„To jo,“ zabručel.

„Kdyby člověk aspoň věděl, kolik hodin bude muset čekat, mohl by se nějak zařídit.“

Jérôme Angust souhlasně přikývl.

Ale no tak, pomyslel si Jérôme, to mě ještě musí obtěžovat nějaký otrava?

„Hm, hm,“ odpověděl, jako by říkal: Vlezte mi na záda.

„To máte štěstí. Já na veřejném místě nejsem schopný číst.“

Z tohoto velmi krátkého úryvku z textu *Můj soukromý nepřítel* od Amélie Nothombové (v překladu Šárky Belisové) se dozvíte skutečně mnoho informací. Nejen o hlavních postavách, ale i o prostředí, kde se nacházejí, a zároveň i o jejich aktuální náladě. A samozřejmě i o nedůvěřivém vztahu, který mezi sebou na začátku příběhu mají.

Shrnutí

Dialog reflektuje charakter postav, takže všechno, co ovlivňuje postavy, ovlivňuje i jejich přímou řeč. Dialog by měl vyvolávat dojem, že se takto mezi sebou může někdo normálně bavit. Téměř vždycky budete muset pracovat s částmi rozhovorů, neboť dvouhodinovou hádku dvou sester v nákupním centru těžko můžete přepsat úplně celou (na to by padlo minimálně několik desítek

stran). Obecně řečeno – dialog zrychluje tempo vyprávění a je mnohem dynamičtější a čtivější než dlouhý statický popis.

K čemu naopak dialog není dobrý

Když víme, k čemu je dialog dobrý, a odhalili jsme jeho základní fungování, můžeme se pustit do druhé části – k čemu se úplně nehodí.

Dialog není dobrým zdrojem přesných informací

Porovnejte:

„Takže ty jsi nestihl vlak v 9:36 do Prahy, jo? A teď si jako myslíš, že tě povezu 53 kilometrů, abys nezmeškal svoji práci na rohu Přemyslovy a Vratislavovy ulice, jo?“

A:

„Už jsi ho zase nestih’?!“

„Ne, promiň, to nemůže být pravda!“

„Tak se ksakru podívej, kolik je hodin.“

„Za to můžou ty proklatý hodinky. Říkal jsem ti přece, abys mi nekupovala ty s malým ciferníkem.“

„No jasně, moje chyba. Jako vždycky.“

Dialog není vhodný k detailnímu popisu věcí, osob a míst

Takhle ne:

„Ó, ty vypadáš absolutně skvěle v těch zlatých šatech, které tě tak těsně obepínají a mají zajímavě řešený límeček, který mi připomíná krevetku. Projdi se, prosím, po této podlouhlé místnosti plné znuděných byznysmenů.“

Tohle je lepší:

„Wow!“

„Co?“

„Ty tvoje šaty, z čeho jsou vyrobený, že tak září? A co ten límeček?“

Dialog neumí úplně dobře zastoupit vyprávění

Dávejte si pozor, aby se najednou dialog nestal prázdným tlacháním, které nikam nevede. Zkuste se vyvarovat

situací, kdy je lepší použít popis nebo kde lze klasicky posunout děj pomocí vyprávění.

Příklad:

„Dobrý den, můžu mluvit s Maruškou?“

„To jsem já.“

„Ahoj, Maruško, jak se máš? Já vím, že jsme sestry a že jsme se několik týdnů neviděly.“

„Já vím, Aničko. Moc mě to mrzí s tím svetrem. Nechtěla jsem ho zničit, vím, že je tvůj oblíbený. Nezajdeme na kafe?“

„Můžeme.“

„Kavárna Čekárna? Zítra v poledne?“

„Domluveno. Budu tam.“

„Ahoj!“

„Ahoj.“

Když bychom to převedli do vyprávění, vypadalo by to asi takto:

Maruška neviděla svoji sestru tři týdny, protože jí Anička zničila její oblíbený svetr. Po rychlém telefonu se obě dohodly, že se zítra v poledne setkají v kavárně Čekárna.

V tento moment popis nezdržuje a nezatěžuje nás víc, než je zdrávo.

Shrnutí

I když platí, že všechno se dá v dialogu vyjádřit (jinak by nemohlo existovat divadlo), dialog není všemocný. Je dobré zkoumat, kdy a proč ho použít a naučit se rozpoznávat momenty, kdy se raději držet od uvozovek dál.

Pár osvědčených tipů pro psaní lepších dialogů

Takže vy jste se rozhodli psát lepší dialogy, jo? Pokud to myslíte vážně, neměli byste zapomenout na následujících pět doporučení...

Gesta jsou součástí dialogu

Použití gest k vyjádření toho, jak bylo něco řečeno, je jeden z nejvíce efektivních (a i efektních) způsobů.

„Říkám ti, že vypadají jako růžové myšky.“

„Nikdy jsem nic takového neviděl,“ ucedil a napil se piva.

Všimněte si, jakým tónem toto gesto zabarví celý dialog. Podobně to umí neustálé kontrolování hodinek, zatímco s někým postava mluví, nebo nervózní přešlapování či rázné ukazování.

Gesta jsou prostě velmi důležitá!

Ticho je také součástí dialogu

Jakmile některá postava mlčí, udělá delší pauzu nebo se vzdálí, vnáší do dialogu další pnutí. A to je většinou dobře.

Dialog je dobrým nositelem napětí

Zkuste se zamyslet nad dialogem jako nad soubojem. Útok, obrana, úhyb, facka. To všechno dialog umí a jakýkoliv konflikt, napětí, tření či rozpor je v příbězích více než žádoucí.

Dialog nemusí být vždycky v dokonalé spisovné češtině

Literatura nás nutí vyjadřovat se spisovně, ale přímá řeč má vyvolávat pocit běžné mluvy, čili cokoliv mezi uvozovkami může být nespisovné. Osmnáctiletý přidržený floutek pronese: „Prosím tě, můžeš mi podat ten velmi dobrý koláč?“ Ne, tohle opravdu trhá uši i skrze papír.

(Ne)zapomeňte na uvozovací věty!

Uvozovací věta je např. *řekla a usmála se*. Musíte si uvědomit, že většina těchto dolepků, jak já tomu říkám, je zbytečná. Ono je strašně jednoduché napsat, že někdo křičí, ale stokrát těžší je napsat přímou řeč tak, že to zní, že někdo křičí.

Příklad k porovnání:

„Podej mi tu tužku!“ zařvala na něj. X „Kolikrát ti mám opakovat, abys mi podal tu ztracenou tužku!“

To neznamená, že by se uvozovací věty neměly vůbec používat. Určitě mají své opodstatnění. A to zejména v následujících případech:

- ➡ Když není jasné, kdo právě mluví.
- ➡ Pokud dialog zpomalují (dialog obecně zrychluje tempo vyprávění).
- ➡ Jestliže dále rozvíjejí příběh, situaci nebo postavu.
- ➡ Pokud se jedná o ironii nebo sarkasmus (to se do psané přímé řeči skutečně těžko dostává).
- ➡ Jestliže patří ke specifickému autorskému stylu.

Uvozovací věty by byly v divadelním scénáři scénickými poznámkami. A říká se, že Shakespeare je nadčasový také z toho důvodu, že používal pouze čtyři scénické poznámky: přišel, odešel, umřel a pauza.

Podtext

Pamatujte, prosím, také na to, že mnohdy je důležitější to, co nebylo řečeno. A dialog to umí velmi dobře. Čtení mezi řádky je důležité a tu a tam byste tuto rozkoš měli dopřát i svým čtenářům.

Dialog by měl být součástí světa vašeho příběhu

Jen malé upozornění na závěr: Pokud je váš text stylizovaný, pravděpodobně by měly být stylizované i všechny dialogy, čili většina zmíněných pouček v tomto případě pozbývá významu.

Jak se píše přímá řeč

Musím přiznat, že formální zápis přímé řeči je jeden z nejběžnějších nešvarů, kterými trpí odevzdávané texty mých studentů.

Jestliže je tento e-book zaměřen na dialog, nesmíme tuto oblast vynechat.

Jeden mluví v jednom odstavci

Je běžné, že jedna postava mluví v jednom odstavci.

Příklad:

Baví se spolu Jana a Pavel:

„Kolik je hodin?“ znuděně pronesl Pavel.

„Myslím, že... počkej, podívám se... Kde mám ksakru ty zatracený hodinky?!”

„Uklidni se, přece jsi je nemohla ztratit.”

Jana vysypala obsah tašky na lavičku a se srnčím pohledem potichu pronesla: „Pavle, já je fakt nemám. Muse-li mi je ukradnout v tramvaji. Já se zblázním, to mě matka zabije!“

Vnitřní monology

Vnitřní monology a vnitřní přímá řeč se do uvozovek nepíše.

Příklad:

Pomyslel si, že na omluvu už je pozdě.

Zápis přímé řeči

Ve své podstatě existuje pouze jedna výjimka a tři základní typy zápisů přímé řeči. Výjimka je následující – jestliže by měla přímá řeč skončit tečkou a pokračovalo by se k uvozovací větě, změní se tečka v čárku.

Příklad:

„Věř mi,“ řekl a pozvracel se. (Čili NE „Věř mi.“ řekl a pozvracel se.).

? a ! se na nic nemění a zůstávají ve své původní podobě.

Příklad:

„To už je tolik hodin?“ vysypala ze sebe ne úplně vážně míněnou větu.

„Zaspal jsem!“ vykřikl, aniž by stačil otevřít obě oči.

Jestliže je přímá řeč až v druhé části zápisu, vše vypadá následovně (v těchto případech se tečka nemění na čárku!):

Znuděně se podrbal za uchem a naklonil se k sousedovi: „Vám se ten film skutečně líbí?“

Nechtěl podepsat tu smlouvu, takže ze sebe dostal jen: „Omlouvám se, ale já asi fakt nemůžu.“

A poslední běžně používaný případ je vložení věty doprostřed přímé řeči. To vypadá následovně:

„Něco se asi stane,“ pronesl kapitán, „musíme opustit loď.“

Prosím, všimněte si, kde jsou velká a malá písmena. Tohle je standardizovaný zápis přímé řeči. Ve starší literatuře můžete najít i jiné způsoby, ale když se naučíte tento základní zápis, nic tím nezkazíte. A navíc je to skutečně velmi jednoduché!

České uvozovky

Prosím, používejte české uvozovky „“, tj. typ 9966 (dolní připomínají dvě devítky a horní zase dvě šestky).

Další informace

Doplňující odkazy pro vaše samostudium:

- Internetová jazyková příručka: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>
- Česká Wikipedia: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Př%C3%ADmářeč>

Cvičení

Pro procvičení si dialogů můžete vyzkoušet následujících deset osvědčených cvičení tvůrčího psaní. Nebojte se být kreativní a hraví!

1. Přesvědčování

Popřemýšlejte o situaci, kdy se jedna postava snaží přesvědčit druhou o něčem, s čím ta první nesouhlasí. Zkuste napsat jejich krátký, ale o to živější dialog.

2. Výslech

Napište krátký dialog, kde je jedna postava vyslýchána policií a tvrdí, že je nevinná. Nicméně řeč jejího těla bude čtenářům naznačovat, že to přeci jenom asi tak čistá duše nebude. Po dopsání si celý dialog znovu přečtěte a vyškrtejte všechny nepotřebné dolepky (viz Pár osvědčených tipů pro psaní lepších dialogů).

3. Reklamace čepice

Napište krátký monolog postavy, která jde do obchodu s oblečením reklamovat libovolnou pokrývku hlavy. Zkuste ho napsat tak, aby z něho vyplývalo alespoň deset informací o postavě (např. jak vypadá, jak se jmenuje, jak je stará). Přečtěte tento monolog někomu ze svých známých a otestujte si:

- zdali působil přirozeně,
- kolik informací váš známý úspěšně rozšíroval.

4. Bez uvozovacích vět to jde taky

Napište krátký dialog minimálně dvou postav, které se baví v kavárně tak, abyste nemuseli použít ani jednu uvozovací větu (tj. žádné *podrbala se za uchem* či *sáhla si do kapsy*).

5. Tělo mluví s myslí

Zkuste napsat dialog těla s myslí při vykonávání jedné z následujících činností:

- ➡ opravování čehokoli
- ➡ natírání zdi
- ➡ stříhání vlasů
- ➡ oblékání
- ➡ cvičení v posilovně

6. Neviditelný

Napište monolog neviditelné postavy, která prochází velkým nákupním centrem. Co si myslí o ostatních lidech? Jak by komentovala krádež? Bude ji mrzet, že si nemůže objednat kávu? Zneužije nějak svoji neviditelnost?

7. Slovosled Honzy Těsnohlídka ml.

Porovnejte část nahraného rozhovoru s oceněným českým básníkem Janem Těsnohlídkem ml., který najdete zde: <https://soundcloud.com/renenekuda/slovosled-jana-t-snohl-dka-ml> s výslednou textovou podobou: <http://www.renenekuda.cz/slovosled-jana-tesnohlidka-ml/>

Už je vám jasné, že umělecký dialog (ani novinářský rozhovor) není přepisem běžné řeči, ale měl by tak vypadat?

8. Hádka

Hádka je souboj, který probíhá na slovní úrovni. To je skvělé, protože napětí vyžaduje většina typů příběhů. Zkuste si proto napsat krátký dialog dvou postav, které se hádají.

9. Různé mluvy různých postav

Pokuste se charakterizovat specifikum mluvy následujících charakterů postav. Ke každé napište jednu, maximálně dvě věty nebo krátká souvětí, které by pronesly, kdyby je nachytal revizor bez platné jízdenky. Cílem tohoto cvičení je, aby každý zněl úplně jinak, tj. aby policista nemluvil stejně jako jeptiška. A ano, mělo by to být patrné již od pronesení jedné věty!

- ➡ vysokoškolský pedagog
- ➡ postarší uklízečka
- ➡ policista
- ➡ stará babička

- malá holčička s copánky a s lízátkem
- jeptiška
- puberták se žvýkačkou v ústech

10. Srážka aut

Pokud se na křižovatce srazí dva řidiči a značně si poničí auta, pravděpodobně mezi sebou nebudou komunikovat jako dva antičtí filozofové. Napište si dvě verze stejného dialogu – extrémně spisovnou a přirozenou, kdy na sebe budou řidiči chrlit jedno sprosté slovo za druhým. Obě verze mezi sebou porovnejte.

Bonus: Povídkář

Jestliže ještě neznáte můj online inspirativní nástroj **Povídkář**, zkuste si ho prostudovat. Najdete tam i pár cvičení zaměřených vyloženě na dialog.

Povídkáře najdete zde: <http://www.renenekuda.cz/povidkar/>

Závěr

Dobrý dialog na sebe nepoutá příliš mnoho pozornosti. Nicméně přes veškerou svoji neviditelnost udává hlas a charakter postavám, posunuje děj a vkládá do plynutí příběhu jistou dynamiku.

Špatně napsaný dialog potom působí jako klaun na pohřbu váženého politika.

Existuje jen velmi málo autorů, pro které je psaní dialogů tak přirozené jako dýchání. Pro zbytek jsou dialogy znakem těžké práce, jisté výzvy a kbelíků potu sesbíraného při revizích textu.

A jestliže patříte do druhé skupiny, tak doufám, že vám tento e-book alespoň trochu pomohl.

Budu rád, když mi napíšete, jak se vám (ne)líbil:
<http://renenekuda.cz/kontakt/>

Také bych vám doporučil prohlédnout si mou aktuální nabídku kurzů tvůrčího psaní pro veřejnost, díky nimž můžete více rozvíjet psaní dialogů: <http://renenekuda.cz/kurzy-tvurciho-psani/>

Děkuji vám za stažení této elektronické knihy a přeji
vám, ať vám to dobře píše!

Váš René Nekuda

<http://renenekuda.cz>